

Plantijn Hogeschool van de Provincie Antwerpen – EduBRON,
Universiteit Antwerpen – Groep T-Hogeschool Leuven –
Hogeschool Zeeland – Hogeschool Zuyd – KaHo Sint-Lieven –
NHTV Internationale Hogeschool Breda – Provinciale Hogeschool
Limburg – Universitair Centrum voor Talenonderwijs, Universiteit
Gent – Instituut Heilig Graf, Turnhout – KA Hoboken – Pito Stabroek
– Sint-Carolusinstituut, Sint-Niklaas – Sint-Jozefinstituut, Kontich

www.golewe.eu

Datum publicatie: 12.09.2011

Diverse doorstroomtrajecten mbo-hbo

Jan de Vries en Sylvia Hermans, NHTV internationale hogeschool Breda

Henk Rombouts, Hogeschool Zuyd, Sittard

**Publicatie in het kader van het Interregproject Goesting in Leren en Werken (GoLeWe)
Thema 1: Overgang naar Hoger Onderwijs - Actie 1.5. Overgangs- of
combinatietrajecten - Indicator 1.5.d: Rapport met mogelijkheden voor verkorting
van trajecten in de overgang van MBO naar verwante professionele
bacheloropleidingen.**

Doelgroep: Managers mbo- en hbo-opleidingen

Het GoLeWe-Project

‘Goesting in Leren en Werken’ is zowel de rode draad als de uitdaging van dit project. We willen bereiken dat jongeren hun kwaliteiten kunnen uitbouwen tot competenties die nodig zijn in de maatschappij en in het werkveld. En dat onze jong afgestudeerden werk vinden dat aansluit bij eigen mogelijkheden, motivatie en ambities en bij het vinden van een plaats in de maatschappij.

De projectacties zijn gegroepeerd in drie thema’s: een vlotte overgang naar het hoger onderwijs, leren in het hoger onderwijs en samenwerking met het werkveld. Concrete acties richten zich op het verbeteren van leercompetenties, op studiekeuzebegeleiding en op leertrajecten die afgestemd zijn op de mogelijkheden van studenten. Er gaat ook aandacht naar studententutoraat en naar competentie management. Acties die bijdragen tot een betere afstemming en samenwerking tussen onderwijs en arbeidsmarkt, zijn: werkplekleren en de uitvoering

Abstract publicatie

In dit rapport wordt een beeld geschetst van de ontwikkeling van mbo-hbo trajecten in Nederland. Daarnaast worden de trajecten voor doorstroom mbo-hbo bij NHTV internationale hogeschool Breda en Hogeschool Zuyd - die in het kader van Golewe in kaart zijn gebracht – vergeleken en de gemeenschappelijke aspecten en de kritische randvoorwaarden beschreven.

Inhoud

1. Inleiding en historisch perspectief	4
2. De huidige praktijk	6
3. Met het oog op de toekomst	10
4. Gemeenschappelijk aspecten van de mbo-hbo trajecten	13
5. Gemeenschappelijk te formuleren randvoorwaarden van de mbo-hbo trajecten	15
Verklarende woordenlijst en literatuur	16

1 Inleiding en historisch perspectief

Zowel bij Hogeschool Zuyd als bij NHTV zijn in het kader van Golewe mbo-hbo doorstroomtrajecten ontwikkeld, uitgevoerd en verbeterd. In dit rapport worden de belangrijkste gezamenlijk te formuleren onderdelen van de doorstroomprogramma's en de randvoorwaarden om tot succes te komen, beschreven. Omdat inmiddels 'Kwaliteit in verscheidenheid' de strategische agenda van het Hoger Onderwijs (2011), is verschenen en het ministerie van OCW op gebied van aansluiting helder beleid geformuleerd heeft dat gevolgen heeft voor de mbo-hbo doorstroom, gaan we in dit rapport ook in op deze nieuwe ontwikkelingen.

In de 90-er jaren is de regeling rond verwante opleidingen in het mbo en hbo ingesteld met als doel de verkorting van de totale studietijd voor de studenten met 1 jaar. Deze verkorting werd mogelijk door het aanbieden van 3 jarige hbo-trajecten voor mbo-studenten. Voor de verwant doorstromende mbo-student leidde deze verkorting ook tot vermindering van de studiefinanciering met 1 jaar (3 jaar in plaats van de 4 jaar voor havisten). Per 1 maart 2005 is de regeling m.b.t. de verwante doorstroom mbo-hbo afgeschaft. Belangrijke overweging hierbij was dat de beoogde vergroting van de doorstroom van mbo naar hbo en mogelijke verkorting van de studieduur in toenemende mate tot stond kwam door (vrijwillige) regionale aanpakken tussen mbo en hbo. Tweede belangrijke reden voor afschaffing was de aanzienlijk bestuurlijke en administratieve last in het jaarlijks vaststellen van het al of niet verwant zijn van opleidingen.

De afschaffing van genoemde regeling heeft zeker niet geleid tot vermindering van mogelijkheden in de doorstroom. Integendeel. Het zijn juist de regionale samenwerkingen die een sterke impuls hebben gegeven aan de mbo-hbo trajecten. Samenwerkingen die in veel gevallen werden ondersteund (financieel) door diverse stimuleringsprogramma's (Platform Beroepsonderwijs, Platform Bèta Techniek, AD-programma's) gericht op verbetering van de doorstroom mbo-hbo en op vergroting van het aantal hoger opgeleiden. Deze ontwikkelingen maken het voor de doorstromende mbo-student op dit moment mogelijk te kiezen uit een breed en divers pallet aan doorstroommogelijkheden al of niet verkort.

Zoals gezegd: de aangeboden verkorte mbo-hbo trajecten zijn veelal gebaseerd op regionale afspraken tussen mbo-instellingen en hogescholen. Voor enkele domeinen zoals bijvoorbeeld sport worden op landelijke niveau afspraken gemaakt over verkorte doorstroomtrajecten. Toch uitte de Onderwijsraad in het rapport 'De weg naar de hogeschool' haar zorg over het langs elkaar heen werken van het mbo en hbo.

Het mbo laat zich bij het formuleren van diploma-eisen te veel leiden door de arbeidsmarkt in plaats van meer balans aan te brengen met de doorstroom naar het hbo aldus de Onderwijsraad. De dagelijkse onderwijspraktijk is voor de op studiesucces uit zijnde mbo-doorstromer weerbarstig. Een (veel) te groot deel van deze groep draagt bij aan een (te) laag studierendement, (te) hoge studie-uitval en (teveel) verkeerde studiekeuzes.

2 De huidige praktijk

Om de mogelijkheden en onmogelijkheden in de (toekomstige) doorstroom mbo-hbo nader te verkennen wordt gebruikt gemaakt van een denkkader dat is ontleend aan de publicatie 'Over leerloopbanen, onderwijsketen en aansluiting' van Roel van Asselt en Pieter Leenheer. In de doorstroom worden de volgende vier aspecten onderscheiden: de programmatische aansluiting, de doorloop van pedagogisch/didactische kenmerken, de continuïteit in de leeromgeving en het creëren van de juiste verwachtingen (percepties) van doorstromende studenten over de vervolgopleiding en over het beroepenveld waarvoor wordt opgeleid.

De programmatische aansluiting

Vooral in het huidige op aanbod aan verkorte doorstroom mogelijkheden staat de (vak)inhoudelijke afstemming tussen de mbo- en hbo-programma's veelal centraal. Of anders gezegd: de doorstroom vindt plaats binnen (vak-)inhoudelijk verwantschap van opleidingen. Jarenlang is vanuit dit paradigma en binnen de ministeriele verwantschapsregeling zo tegen de doorstroom aangekeken met als achterliggende gedachte de student hiermee de mogelijkheid te beiden een verkort programma te volgen op basis van vrijstellingen in het hbo. Frictie in de doorstroom richtten zich vooral het deficiënt zijn voor vakken als wiskunde, Nederlandse taal, economie, statistiek.

Binnen regionale afspraken werden en worden nog steeds vele schakel- of deficiëntieprogramma's aangeboden. Worden omdat ook na het opheffen van de verwantschapsregeling het mbo en hbo zijn doorgegaan met de paradigma van de verwante doorstroom. Het algemeen toelatingsrecht maakte het voor de mbo-student mogelijk om niet verwant door te stromen. In het afgelopen decennium is deze laatste vorm van doorstroom in een aantal sectoren sterk toegenomen.

sector	2000					2005					2010				
	econ	techn	zorg / welz	landb	totaal	econ	techn	zorg / welz	landb	totaal	econ	techn	zorg / welz	landb	totaal
heo	4.614	467	648	80	5.809	8.327	983	658	113	10.081	9.364	1.203	1.161	152	11.880
htno	315	4.247	51	66	4.679	1.596	3.685	75	75	5.431	1.402	3.614	101	93	5.210
hsao + hgzo + hpo	723	442	6.121	71	7.357	1.703	633	6.996	160	9.492	1.971	694	8.708	208	11.581
hao	19	98	21	440	578	47	85	14	524	670	64	82	32	549	727
kuo	53	265	70	5	393	81	521	75	12	689	107	832	97	19	1.055
totaal	5.724	5.519	6.911	662	18.816	11.754	5.907	7.818	884	26.363	12.908	6.425	10.099	1.021	30.453
bron: website hbo-raad															
sector	2000					2005					2010				
	econ	techn	zorg / welz	landb	totaal	econ	techn	zorg / welz	landb	totaal	econ	techn	zorg / welz	landb	totaal
heo	25%	2%	3%	0%	31%	32%	4%	2%	0%	38%	31%	4%	4%	0%	39%
htno	2%	23%	0%	0%	25%	6%	14%	0%	0%	21%	5%	12%	0%	0%	17%
hsao + hgzo + hpo	4%	2%	33%	0%	39%	6%	2%	27%	1%	36%	6%	2%	29%	1%	38%
hao	0%	1%	0%	2%	3%	0%	0%	0%	2%	3%	0%	0%	0%	2%	2%
kuo	0%	1%	0%	0%	2%	0%	2%	0%	0%	3%	0%	3%	0%	0%	3%
totaal	30%	29%	37%	4%	100%	45%	22%	30%	3%	100%	42%	21%	33%	3%	100%
bron: website hbo-raad															
sector	2000					2005					2010				
	econ	techn	zorg / welz	landb	totaal	econ	techn	zorg / welz	landb	totaal	econ	techn	zorg / welz	landb	totaal
heo	79%	8%	11%	1%	100%	83%	10%	7%	1%	100%	79%	10%	10%	1%	100%
htno	7%	91%	1%	1%	100%	29%	68%	1%	1%	100%	27%	69%	2%	2%	100%
hsao + hgzo + hpo	10%	6%	83%	1%	100%	18%	7%	74%	2%	100%	17%	6%	75%	2%	100%
hao	3%	17%	4%	76%	100%	7%	13%	2%	76%	100%	9%	11%	4%	76%	100%
kuo	13%	67%	18%	1%	100%	12%	76%	11%	2%	100%	10%	79%	9%	2%	100%
totaal	30%	29%	37%	4%	100%	45%	22%	30%	3%	100%	42%	21%	33%	3%	100%
bron: website hbo-raad															

Bovenstaande tabel schetst de ontwikkelingen in de doorstroom op sector / domein niveau in de periode 2000-2010. Voor het hbo-economie is de verhouding in verwant / niet verwante doorstroom vrijwel stabiel. Voor de technische doorstroom vallen twee ontwikkelingen op. Het aandeel verwante doorstroom is sterk gedaald (van 91% naar 69%) en niet verwante doorstroom is voor alle sectoren (aanzienlijk) gestegen.

Tegelijk met deze ontwikkelingen in de verwante / niet verwante doorstroom kan de enorme toename in absolute zin worden vastgesteld van 18.816 in 2000 naar 30453 in 2010.

De doorloop van pedagogisch/didactische kenmerken

In het algemeen liggen de vaardigheden en de beroepsoriëntatie van de mbo-ers op een hoger niveau dan van havisten, maar mbo-ers liggen wel weer achter op theoretische kennis en abstractie niveau. Hoewel in de afgelopen jaren de onderwijsvernieuwing in zowel het mbo als hbo gericht was op de invoering van competentie gericht onderwijs zijn de verschillen op het punt pedagogiek en didactiek groot gebleven. Dit zit vooral in de manier waarop geleerd wordt en het onderwijs wordt gegeven. Enige frictie in de overgang wordt over het algemeen gezien als wenselijk (biedt nieuwe uitdaging en perspectief) maar onderzoek maakt duidelijk dat een te groot frictie leidt uitval of grote studievertraging met uiteindelijk ook uitval.

In dergelijke gevallen van aansluitingsfricties is extra intensieve doorlopende begeleiding wenselijk. Voor de studenten kan in het kader van Loopbaan Oriëntatie en Begeleiding (LOB) een doorlopende leerlijn mbo-hbo uitkomst bieden. Het is toe te juichen dat begin 2011 het ministerie van OCW de noodzaak van een doorlopende LOB in de doorstroom mbo-hbo heeft onderkend met het LOB stimuleringsproject. Zowel de mbo als de hbo instellingen kunnen door deelname aan dit project in gezamenlijkheid werken aan de beoogde kennis van een doorlopende LOB lijn.

Veel mbo'ers zien verwante doorstroom als te vanzelfsprekend en maken onvoldoende een bewuste keuze voor een de vervolgopleiding in het hbo. Hetzelfde geldt vaak ook voor hun oriëntatie op beroepen op hbo-niveau. Analyses van redenen van uitval maken duidelijk dat een hbo-opleiding in een ander domein tot meer studiesucces kan leiden wanneer de talenten en ambities van de student beter aansluiten. De vanzelfsprekendheid van verwante doorstroom overheerst niet alleen bij mbo-leerlingen, maar ook bij docenten en begeleiders op hbo en mbo. Bij de doorstroom van mbo naar hbo is daarom een brede oriëntatie gewenst, dus ook gericht op niet-verwante doorstroom mbo-hbo.

De continuïteit in de leeromgeving

Dit aspect richt zich met name op de leeromgeving als inrichting van het onderwijs, het gebouw met de voorzieningen en op het studieklimaat zoals de omgang tussen student en docent. Specifieker gaat het om groepsvormen, toetsvormen, leersituatie, leertempo portfoliogebruik. Maar ook de overgang van het kleinschalige(r) voortgezet onderwijs naar het grootschaliger hoger onderwijs en de binding met docenten die daarmee kan samenhangen.

Onderbelicht blijven vaak de gevolgen van de overstap van mbo naar hbo op sociaal vlak. De hbo-studenten komt in een leeftijdsfase waarin hij of zij voor zelfstandig wonen kiest vaak ook nog gepaard met een verhuizing naar de grote stad.

De juiste verwachtingen over de vervolgopleiding en het beroepenveld

Door de veelheid aan te volgen hbo-studies en minstens nog talrijkere beroepsmogelijkheden maken het voor de jongeren moeilijk hierin een goede keuze te maken. In goed in termen van zinvol en betekenis. Of

anders gezegd kunnen jongeren wel voldoende antwoord krijgen op vragen als wie ben ik, wat wil ik, waar ben ik goed.

Het is de opgave voor het onderwijs om de jongeren hierin te ondersteunen. Goede voorlichting help jongeren een goed beeld te krijgen van welke opleiding het beste bij hun specifieke interesses, competenties en/of behoeften aansluit. Maar het onderwijs staat ook voor de taak jongeren voor te bereiden om wat er van hen verwacht gaat worden wanneer zij doorstromen naar het hbo. Het is daarom noodzakelijk dat de doorstromende mbo-student goed op de hoogte is van specifieke doorstroomcompetenties en van eventuele deficiënties in vakkennis en vaardigheden.

3 Met het oog op de toekomst

De Nederlandse overheid streeft naar een vooraanstaande positie in de kennissamenleving en werkt aan doelstellingen voor groei van de kenniseconomie en een verdere stijging van het opleidingsniveau van de beroepsbevolking. Een bijdrage aan deze groei kan gerealiseerd worden door verbetering van de doorstroom van mbo naar hbo. Hierop aansluitend blijkt uit recent onderzoek van het CBS dat de route via het beroepsonderwijs van essentieel belang is voor jongeren met een lagere sociaal economische achtergrond. Deze jongeren kunnen via het beroepsonderwijs alsnog doorgroeien naar een hoger opleidingsniveau. Een belangrijk doel voor de komende jaren is dan ook het korter en aantrekkelijker maken van de beroepsroute. Hiermee wordt het mbo een beter alternatief voor algemeen vormend onderwijs.

Idealiter zou er in de doorstroom van mbo naar hbo sprake moeten zijn van een goede vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch aansluiting. Het versterken van de ketensamenwerking vanuit de doorlopende lijn waarin de leerloopbaan van de lerende centraal zou hierin centraal moeten staan. In het mbo, waar dertig procent van de hbo-studenten vandaan komt, mag zeker meer nadruk komen te liggen op 'doorstroomcompetenties' die nodig zijn voor goede aansluiting met het hbo.

Voor de toekomst zouden mbo en hbo samen moeten werken aan een gezamenlijke doorstroomvisie omdat op stelsel niveau de doorstroom en aansluiting niet afdoende is geregeld. Het ketendenken en beheer van de onderwijsketen is (nog) te veel ongestructureerd en als het al enige betekenis heeft dan beperkt het zich tot het niveau van opleidingen en zeker niet op instellingsniveau.

De invoering van landelijke examens in het mbo voor taal en rekenen per september 2011 betekent dat de tijden van weleer met landelijke hbo-doorstroomdeelkwalificatie weer terugkeren. Deze interventie kan gezien worden als een belangrijke stap voorwaarts in het vergroten van het studiesucces van de doorstromende mbo-ers. Deze ingreep op stelselniveau kan nog eens fors worden ondersteund door de regionale samenwerking in de beroepskolom op te pakken door het centraal stellen van de (talent)ontwikkeling van de student tot jonge beroepsbeoefenaar. Dit vraagt van de onderwijsinstellingen

een kanteling in denken: niet vanuit het individuele belang van de instelling maar vanuit beroepskolom.

Bij een succesvolle kanteling wordt er gewerkt vanuit vraaggestuurd onderwijs, waarin de individuele student en diens (studie)loopbaan centraal staat, in plaats van het onderwijsprogramma. Bij de ontwikkeling van doorlopende trajecten, die aansluiten bij de vraag van de doorstromende mbo-ers dienen docenten en studie(loopbaan)begeleiders op mbo en hbo betrokken te worden. In het kader van de omslag naar meer vraaggestuurd onderwijs is onderlinge afstemming gewenst over studieloopbaanbegeleiding en over de implicaties van onderwijsvernieuwing voor doorstroom.

De opgave voor het mbo

Recentelijk heeft de minister van OCW het actieplan mbo 'Focus op Vakmanschap 2011-2015' aangeboden aan de Tweede Kamer, waarin zij haar doelen formuleert voor de lopende kabinetsperiode. Een van de speerpunten betreft de verhoging van de kwaliteit van het beroepsonderwijs door meer onderwijstijd, betere examens en professionele docenten. Met een van de andere speerpunten zet de minister in op het verminderen van kwalificaties en opleidingen.

De minister gaat de samenwerking tussen vmbo en mbo via vakcolleges en VM2 trajecten stevig versterken, om jongeren met gouden handjes die exact weten wat ze willen beter voor te bereiden op de beroepspraktijk. Instellingen moeten zorgen voor een goed afgestemd aanbod van opleidingen op de regionale arbeidsmarkt. Daarnaast kunnen studenten straks sneller doorstromen van vmbo naar mbo en hbo door het verkorten van een groot aantal 4-jarige opleidingen naar 3 jaar.

De opgave voor het hbo

Voor het hbo zal het toekomstig beleid van de overheid voor het Hoger Onderwijs meer en meer gericht worden op hogere efficiëntie en betere prestaties. Dit wordt vooral ingegeven door de massale deelname aan het hbo en om tot beheersing van de kosten te komen. De opgave voor het hbo zal waar het de mbo-hbo doorstroom betreft vooral liggen in een kwalitatieve verbetering van de doorstroommogelijkheden om hierbij het studiesucces verder te verbeteren.

Studiesucces van doorstromers in de beroepskolom blijft de komende jaren speerpunt van overheid en beroepsonderwijs. In de strategische agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap (2011) krijgt de verbetering van de aansluiting binnen het onderwijs bijzondere aandacht. Naast de maatregelen die richting mbo worden ondernomen (taal en rekenen centrale examens en engels een verplicht vak voor mbo

4 is het voorstel toelatingseisen te stellen aan studenten met een mbo4-opleiding. Met name de niet-verwante doorstroom wordt in dit rapport genoemd. 'Voor de verwante doorstroom is het studiesucces juist goed te noemen', aldus een citaat uit de strategische agenda 'Kwaliteit in verscheidenheid'. Het blijft wel belangrijk dat de doorstromer tijdig kan doorgroeien van het mbo- naar het hbo-niveau. Succes- en faalfactoren die hiermee in verband worden gebracht zijn generieke doorstroomkwalificaties zoals analytisch vermogen, oordeelsvorming en kritische reflectie. Naast deze generieke competenties zijn zeker ook de beroepscompetenties en de loopbaancompetenties van belang.

4 Gemeenschappelijke aspecten van de mbo-hbo trajecten

Onderdelen doorstroomprogramma's	Hogeschool Zuyd People en Business Management	NHTV Stedenbouw, logistiek en mobiliteit	NHTV Hogere Hotelschool
Programma's ontwikkeld voor branche of sectordoorstroom	Sector doorstroom	Branche en sector doorstroom	Branche doorstroom
Versnelling studie mogelijk	Ja, randvoorwaarden	Ja, randvoorwaarden	Ja, randvoorwaarden
Draagvlak directies bij mbo en hbo	Verhogen instroom en kwaliteitsniveau om studiesucces te verbeteren	Idem	idem
Samenwerking docenten mbo-hbo voor verhogen begrip voor elkaar, inhoud/niveau van elkaars onderwijs	Studiedagen: vakdocenten en studiebegeleiders mbo/hbo ontmoeten elkaar	idem	idem
Gestuurd voorlichtingstraject voor studenten en hulp bij beslissing hbo-studie	Voorlichtingsdraaiboek opgenomen in het gehele traject, doorstroomdossier	Voorlichting opgenomen in het gehele traject, eindgesprek is een assessment met aansluitend studieadviesgesprek	Voorlichting opgenomen in het gehele traject, bij voldoen aan extra doorstroomeisen geen selectie in het hbo
Kennis, vaardigheden, attitude	College Company+ Kennismaking met hbo inhoud, niveau en werkwijze door het schrijven van een ondernemingsplan te werken aan persoonlijke ontwikkeling richting hbo-niveau op gebieden als samenwerken, leiding geven, communicatie, initiatief nemen, e.d.	3 ^e jaar mbo project 4 ^e jaar hbo-module, professioneel schrijven, calculeren en statistiek	MHBO module: Kennismaking met competentie- en probleemgestuurd onderwijs, engels, leren reflecteren aan de hand van STARR methode, SMART doelen formuleren en voorbereiding internationale stage
Studieloopbaanbegeleiding	Studiebegeleiders/mentoren: studenten kunnen terecht bij coördinatoren die het gehele traject kennen. SLB-doorstroomdossier	Idem, studieadviesgesprek en speciale studiebegeleidingsadviseurs die in het eerste hbo-jaar de mbo-groep begeleiden.	Idem, Persoonlijk Ontwikkelplan (POP). Selectie door hbo-opleiding, vervolgens specifiek maatwerktraject met eigen mentor

5 Gemeenschappelijk te formuleren randvoorwaarden van de mbo-hbo trajecten

De programma's kenmerken zich door de volgende gemeenschappelijke randvoorwaarden:

Goede voorlichting over het doorstroomprogramma en de hbo-studie aan studenten is cruciaal:

- Structuur en inhoud van het programma dienen vooraf helder te zijn voor de student zodat een juiste inschatting gemaakt kan worden over de haalbaarheid van het traject. Helder moet zijn wat de inspanningsverplichting van de student is en hoe gewerkt wordt als de student de inspanningsverplichting niet na kan komen.
- De mogelijkheden, eisen en verwachtingen op gebied van doorstroom naar het hbo dienen duidelijk voor het voetlicht te komen.
- De student dient aan het einde van het traject de keuzemogelijkheid te hebben wel/niet door te stromen naar het hbo en al dan niet te kiezen voor een versneld traject.

Docenten en studieloopbaancoaches/studiebegeleiders hebben een sleutelrol:

- docenten/studiebegeleiders/studieloopbaancoaches hebben een sleutelrol, zowel ten aanzien van inhoud, uitvoering als begeleiding
- Het programma dient gemeenschappelijk (mbo-hbo) ontwikkeld te worden
- De uitvoering is het beste in handen van de eigen organisatie. Dit voorkomt onnodig vergaderen, rooster- en planningsfouten/onmogelijkheden, financiële problemen enzovoort. Samenwerking en op de hoogte zijn van afspraken en daarnaar handelen is noodzakelijk.
- Voor de begeleiding geldt dat zowel het mbo als het hbo elkaars manieren van studieloopbaanbegeleiding moet kennen en erkennen.

De trajecten dienen in een structuur te worden opgenomen waardoor het mogelijk is deze trajecten

langdurig aan te kunnen bieden. Om dit te waarborgen zijn twee zaken van groot belang:

- Zowel het mbo als het hbo stelt een coördinator aan. Deze coördinatoren hebben regelmatig contact met elkaar en bespreken jaarlijks voortgang en nieuwe afstemming
- Het management van de opleidingen dient overtuigd te zijn van de meerwaarde van deze trajecten en ondersteunt bovenstaand proces en maakt tijd, geld en ruimte vrij om de trajecten te verwezenlijken.

Verklarende woordenlijst en afkortingen

MBO Middelbare beroepsopleiding

HBO Hogere beroepsopleiding

LOB Loopbaan Oriëntatie en Begeleiding

OCW Ministerie van Onderwijs, cultuur en wetenschap

Literatuur

- 1) Over leerloopbanen, onderwijsketen en aansluiting. Asselt, R. van & Leenheer, P. (2006)
- 2) Doorstroom in het onderwijs en de betekenis van een goede aansluiting, Saxion hogeschool (2007)
Hogescholen(2007)
- 3) Ketenbeheer op doorlopende leerwegen, Asselt. R. (2003)
- 4) Doorstroom van middelbaar naar hoger beroepsonderwijs kan nog beter. Baarda, R. (2004)
- 5) Werkboek Versterking doorstroom van mbo naar hbo. Gransbergen, P. & Baarda, R. (red.) (2004)
- 6) De weg naar de hogeschool, Onderwijsraad (2009)
- 7) Focus op Vakmanschap 2011 2015, actieplan mbo. Ministerie van OCW (2011)
- 8) Differentiëren in drievoud. Advies van de Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel (2010)
- 9) Notitie doorlopende leerlijnen in het onderwijs. Ministerie OC&W (2004)
- 10) Kwaliteit in verscheidenheid, Strategische agenda Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap (2011)
- 11) Draaiboek voor doorstroomtrajecten in het H.O. voor MBO-studenten (Golewe, 2011)
- 12) Draaiboek mhbo-opleiding voor havisten (Golewe, 2011)
- 13) MBO-HBO Doorstroomprogramma (Golewe, 2010)